

*Այս դասի (դասի տեքստ + մոտիվացնող ներածական տեսանյութ + բառարան + ինքնաստուգիչ հարցեր + առաջադրանք) յուրացման համար հարկավոր է մինչև **360 րոպե/6 ժամ**:*

ԴԱՍ 8

ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻ «ԽՈՐԱՄԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ» ԿԱՍ ՄԱՐՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՀՆԱՐՔՆԵՐ

ՍՈՏԻՎԱՑՆՈՂ ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ ՏԵՍԱՆՅՈՒԹ
(կարող եք գտնել հեռաուսուցման փաթեթի կրիչում)

Այս դասի ընթացքում Դուք կծանոթանաք *այնպիսի «խորամանկ» տեխնոլոգիաների, որոնք հեշտացնում են փաստարկողի գործը և այն դժվարացնում ընդդիմախոսի համար*: Դրանք հաղորդակցման արդյունավետությունն ապահովող սկզբունքներից ու նորմերից (որոնց պարագայում երբեմն օգտագործվում է նաև հնար՝ միջոց, եղանակ տերմինը) տարբերելու համար անվանենք *հնարքներ*: Վերջիններիս մի մասը, խորամանկությունն պարունակելով հանդերձ, չեն վիրավորում զրուցակցին, մոլորություններ չեն տարածում, չեն խախտում կողմերի իրավական, բարոյական, մտավոր, աշխարհայացքային հավասարության նոր-

Ցուցումներ

Մինչև 15 րոպե

Ուշադրությամբ կարդացեք տեքստը (օգտվելով բառարանից) և այն յուրացնելուց հետո միայն անցեք հաջորդ մասերին /ինքնաստուգիչ հարցեր, առաջադրանք/:

Մինչև 90 րոպե

մերն ու արդյունավետ հաղորդակցման մյուս սկզբունքները: Պարզապես այդ հնարքները որոշակի դիրքային, մարտավարական առավելություն են բերում հեղինակին: Հետևաբար դրանք կանվանենք **թույլատրելի** կամ պարզապես **մարտավարական հնարքներ**:

Դրանց շարքին են դասվում «**ուշացած**» կամ **ձգձգված պատասխանը, նախօրոք պատասխանը, գգուշավոր ճշգրտումները**, կամակոր հակառակորդին «բռնացնելու» եղանակները, անթույլատրելի հնարքների դիմագրավման սկզբունքները:

8.1. «ՈՒՇԱՑԱԾ» ԿԱՄ ԶԳԶԳՎԱԾ ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Ելույթի, հատկապես բանավեճի ընթացքում շատ կարևոր է արագ մտածելու և կողմնորոշվելու կարողությունը: Սակայն երբեմն դժվար է անմիջապես պատասխանել ընդդիմախոսին՝ հիմնավորապես առարկելով նրա դատողությունները: Անգամ ինչ-ինչ հանգամանքներում իսպառ կորչում է կողմնորոշվելու ու հստակ դատելու կարողությունը: Դա կարող է պատահել ինչպես տվյալ պահին անհրաժեշտ [փաստարկների](#) բացակայության, այնպես էլ մտածողության հանկարծակի արգելակման հետևանքով, երբ միտքը կամքին չի ենթարկվում: Ելույթ ունեցող վստահ է, որ կարող է անհրաժեշտ փաստարկներ կայացնել, սակայն լեզուն չի պտտվում, մտածողությունն էլ հապաղում է: Դրա պատճառը կարող է լինել հոգեկան լարված, գրգռված վիճակը, հոգնածությունը, հուզմունքը և այլն:

Շատ դեպքերում (հատկապես, երբ յուրաքանչյուր սայթաքում կարող է օգտագործվել ելույթ ունեցողի դեմ) արդարացված չէ շոկային իրավիճակի ազնիվ խոստովանությունը. «Ձեր հարցն ինձ շփոթեցրեց, այս պահին Ձեզ պատասխանել չեմ կարող», առավել ևս՝

1-ին դասից վերհիշեք, թե ինչ է փաստարկը:

«Այսօր գլուխս լավ չի աշխատում, դրան կանդրադառնանք վաղը» և այլն:

Ման դեպքերում օգնության կարող են հասնել էրուդիցիան, խնդրո առարկայի հետ կապված լրացուցիչ տեղեկատվության տիրապետելը, հոգեբանական թրծվածությունն ու ինքնատիրապետման կարողությունը:

Ինչպիսին էլ լինեն «հանկարծակի անգորության» պատճառները՝ տվյալ պահին անհրաժեշտ հակափաստարկների բացակայությունը, թե հոգեկան ուժերի տեղատվությունը, չի կարելի խուճապի մատնվել, «կորցնել գլուխը», վիատվել և արդյունքում տանուլ տալ:

Այդպիսի դեպքերում խորհուրդ է տրվում հակառակորդի համար աննկատ ձգձգել պատասխանը: Դա կարելի է անել առաջադրված փաստարկի կապակցությամբ լրացուցիչ հարցեր տալով (չնայած իրականում դրանց կարիքն այնքան էլ չի զգացվում), պատասխանը սկսելով հեռվից, տվյալ հարցի հետ սերտորեն չկապված, սակայն միջնորդավորված կերպով առնչվող որևէ խնդրի դիտարկումից: Կարևորը ժամանակ շահելով ուշքի գալն ու մտքերը հավաքելն է:

Այս հնարքը դեռևս վաղնջական ժամանակներում գործածում էին հին դիալեկտիկները: Պլատոնի «Պրոտագորաս» երկխոսության մեջ այդ միջոցին է դիմում նաև Սոկրատեսը. «Պրոտագորասի այդ խոսքերն ունկնդիրներից շատերի մոտ առաջ բերեցին բարձրաձայն գովեստներ: Իսկ ինձ մոտ սկզբում, երբ նա արտասանեց այդ, իսկ մյուսներն աղմկեցին, գլխապտույտ առաջացավ, ու աչքերս մթնեցին, կարծես ինձ հարվածեց հաղթանդամ մի բռնցքամարտիկ: Հետո ես, ճիշտն ասած, ժամանակ շահելու և կշռադատելու համար, թե իրականում ինչ է ասում պոետը, դիմում եմ

Փորձեք վերհիշել նմանատիպ դեպքեր Ձեր պրակտիկայից:

Պրոդիկոսին.

- Պրոդիկո՛ս, չէ՞ որ Միմոնիդեսը քո երկրացին է, դու պարտավոր ես օգնել նրան: Քեզ եմ դիմում, ինչպես, Հոմերոսի խոսքերով, Աքիլլեսից նեղված Սկամանդրեսը օգնության էր կանչում Միմոնեստեսին՝ ասելով. «Ծտապի՛ր, եղբայր իմ, այս հզոր մարդուն մենք միասին պիտի սանձենք...»»[Платон, Собрание сочинений в 4-х томах, Т.1, М., 1990, էջ 451-452]:

Առանձին դեպքերում էլ պատասխանի ձգձգման եղանակին են դիմում, երբ ընդդիմախոսի փաստարկը թվում է ճշմարիտ, բայց հնարավոր սխալներից խուսափելու համար, այնուամենայնիվ, նախընտրում են անմիջապես չընդունել այն և ցուցաբերել որոշակի զգուշավորություն: Կտրելուց առաջ մեկ անգամ ևս չափելու այդ սկզբունքը միանգամայն հասկանալի ու ընդունելի կարելի է համարել տարբեր բանավեճերի ընթացքում:

8.2. ՆԱԽՕՐՈՔ ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Այս հնարքը կիրառվում է այն դեպքում, երբ էլույթ ունեցողը ցանկանում է նախապես կանխել իրեն ուղղվելիք քննադատությունը կամ անցանկալի հարցերը:

Պատասխանատու էլույթից, բանավեճից առաջ կարևոր է ոչ միայն խորամուխ լինել հիմնախնդրի ու թեմայի մեջ, համակարգել սեփական փաստարկները, այլև ճշտել, թե ով է լինելու ընդդիմախոսը, ովքեր են լինելու լսարանում, ինչ աշխարհայացքային, գաղափարական արժեհամակարգերի կրողներ են նրանք: Այդպիսի տեղեկացվածությունը թույլ է տալիս կռահել նաև, թե ինչ հնարավոր հակափաստարկներ ու կռվաններ կարող են առաջարկվել նրանց կողմից:

Երբ այդքանը պարզ է, փաստարկողը կարող է

Փորձեք վերհիշել նման դեպքեր Ձեր պրակտիկայից:

լավագույնս պատրաստվել հնարավոր հակափաստարկները դիմագրավելու համար: Մակայն երբեմն պատասխանն ավելի հեռահար, արդյունավետ ու համոզիչ կարող է լինել, եթե հնչի նախքան հակառակորդի արտահայտվելը՝ կանխելով կամ զգալիորեն չեզոքացնելով նրա մեղադրանքները:

Նախօրոք պատասխանի էությունը հետևյալն է: Չսպասելով ընդդիմախոսի առարկություններին՝ ելույթ ունեցողը *նախօրոք* ներկայացնում է հնարավոր դիտողություններն ու առարկությունները, վերլուծելով մերժում դրանք:

Այդպիսի մարտավարությունը հնարավորություն է տալիս՝

- Նախ՝ խուսափել սուր հակադրությունից՝ թույլ չտալով հակամարտության շիկացում:
- Երկրորդ՝ ելույթ ունեցողն ինքն է առանց անցանկալի սրացումների ձևակերպում ընդդիմախոսի հնարավոր առարկությունները:
- Երրորդ՝ զրկել ընդդիմախոսին ոչ միայն հակափաստարկները սեփական մեկնաբանությամբ ներկայացնելու, այլև դրանք կրկնելու գայթակղությունից: Եթե անգամ ընդդիմախոսը համառի և կրկնի դրանք, տպավորությունն արդեն այն չի լինի, որոշ դեպքերում էլ կարող է առաջ բերել ներկաների բողոքն ու դժգոհությունը:
- Չորրորդ՝ ունկնդիրների մոտ ձևավորել ելույթ ունեցողի համար շահեկան այն տպավորությունը, որ ինքն, լինելով ազնիվ, չի փորձում անտեսել տվյալ խնդրի վերաբերյալ այլ ընտրանքային մոտեցումները, խույս տալ քննադատությունից, այլ շրջահայացորեն հաշվի է առնում անգամ հակադիր տեսակետները:

Պետք է հիշել, սակայն, որ այս հնարքը չի կարելի կիրառել երկրորդ դեմքով կամ հասցեականորեն՝

«Պարոն X-ը կարող է ինձ հետ չհամաձայնել՝ պնդելով, թե...»: Այդ դեպքում, անգամ, եթե հնարքի հեղինակը ճիշտ է կռահել հակառակորդի մտադրությունը, կարող է վերջինիս կողմից մեղադրվել զրպարտության և իրեն ցնդաբանություններ վերագրելու մեջ: Ուստի, նախընտրելի են երրորդ դեմքով և անորոշ հասցեակա- նությամբ արված դատողությունները. «մեզ կարող են առարկել՝ ասելով, թե...», «հնարավոր է ոմանք չհամա- ձայնեն՝ պնդելով, որ...», «գուցե կգտնվեն մարդիկ, ովքեր կպնդեն հակառակը՝ բերելով հետևյալ փաս- տարկները...»:

8.3. ԶԳՈՒՇԱՎՈՐ ՃՇԳՐՏՈՒՄՆԵՐ

Ոչ ոք երաշխավորված չէ ելույթի ընթացքում վրիպակներից, ակամա սխալներից: Ինչպե՞ս վարվել այն դեպքում, երբ ելույթ ունեցողը վրիպակ է թույլ տվել, սակայն ընդդիմախոսի և լսարանում նստած մարդկանց պահվածքից, դեմքերի արտահայտությու- նից հասկանալի է, որ նրանք չեն նկատել վրիպակը:

Գուցե ազնվորեն հայտարարե՞լ սպրդած սխալի մասին, շտկել այն և նոր միայն առաջ անցնել: Այդպես կարելի է վարվել, երբ զրուցակիցը և լսարանում ներկա գտնվողները տրամադրված են բարյացակա- մորեն, ունեն կառուցողական կեցվածք: Սակայն, երբ առկա է մրցակցություն, երբ առաջնային են շահերը, թույլ տրված սխալի մասին ազնիվ խոստովանությունը կարող է շահարկվել և կիրառվել հեղինակի դեմ նրա վարկը սասանելու նպատակով:

Իսկ գուցե, քանի դեռ ներկաներից ոչ ոք չի նկատել սխալը ու չի խոսել այդ մասին, պետք է լռությա՞ն մատնել այն և շարունակե՞լ ելույթը: Այդ դեպքում էլ, սակայն, սխալը կարող է բացահայտվել հետո: Հեղինակը կդառնա սխալ մտքի քարոզիչ և կրկին հարցականի տակ կդրվի նրա վարկը:

Հատուկ ուշադրություն դարձրեք հնարքի ձևա- կերպմանը:

Փորձեք պատկերացնել այդօրինակ վարքի հե- տևանքները:

Փորձեք պատկերացնել այդօրինակ վարքի հե- տևանքները:

Գուցե կարելի է կատակի՞ դիմել և «մեղքը» գրուցակիցների վրա գցել՝ ասելով. «Ես դիտավորյալ մի վրիպակ թույլ տվեցի իմ խոսքում: Ցանկանում էի ստուգել, թե որքանո՞վ ուշադիր էիք լսում...»: Նախ՝ այդպիսի կատակ կարող է իրեն թույլ տալ նա, ով ունի կարգավիճակային առավելություն գրուցակցի (կամ գրուցակիցների) նկատմամբ: Բացի այդ, տվյալ հնարքն արագորեն կկորցնի իր արդյունավետությունը, եթե ելույթ ունեցողը վրիպի երկրորդ կամ երրորդ անգամ:

Տվյալ իրավիճակում առավել արդյունավետ և էթիկական տեսակետից էլ շատ ավելի նախընտրելի է մի միջոց, որ կանվանենք **զգուշավոր ճշգրտում**: Ելույթ ունեցողը, կրկին անդրադառնալով իր նախորդ մտքին, «զգուշորեն» շտկում է տեղ գտած վրիպակը: Այսպես՝ «Ես ցանկանում եմ կրկին անդրադառնալ իմ նախորդ մտքին և մի փոքր ավելի հանգամանայից վերաշարադրել ու մեկնաբանել այն, որպեսզի թյուրըմբռնումներ չլինեն...», կամ՝ «Թույլ տվեք ավելի հանգամանայից ու ավելի պարզ բացատրել նախորդ դատողություններս...»:

Կարող է հարց առաջանալ. իսկ ի՞նչ անել այն դեպքում, երբ թույլ տրված սխալը լուրջ է և հնարավոր չէ «ձեռքի հետ» շտկել այն: Նման դեպքերում պետք չէ դիմել տարատեսակ խորամանկությունների: Դրանք ավելի կրարդացնեն վիճակը: Անհրաժեշտ է պարզապես ընդունել սխալը և ներողամտություն հայցել: Եվ, իհարկե, *ելույթին պատրաստվել այնպես ջանադրաբար, թեմայի մեջ խորամուխ լինելով, որ լուրջ ու կոպիտ սխալներ պարզապես չլինեն*:

8.4. ԿԱՄԱԿՈՐ ՀԱԿԱՌԱԿՈՐԴԻՆ «ԲՈՆԱՑՆԵԼՈՒ» ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

Լինում են իրավիճակներ, երբ ընդդիմախոսը

Փորձեք պատկերացնել այդօրինակ վարքի հետևանքները:

դրսևորում է յուրօրինակ «կամակոր» վարքագիծ՝ մերժելով փաստարկողի ամեն մի փաստարկ ու դատողություն, ինչպիսին էլ դրանք լինեն: Դա կարող է տեղի ունենալ ոչ միայն հոգեբանական հակադրման պարագայում, այլ նաև այն դեպքում, երբ կողմերից մեկը, զգալով իր մոտալուտ պարտությունը, սկսում է անխտիր մերժել ու կասկածի տակ առնել մյուսի առաջարկած բոլոր դրույթներն ու փաստարկները, թեկուզև դրանք ակնհայտ ճշմարտություններ լինեն:

Այսպիսի իրավիճակներում կարելի է, ի ցույց դնելով հակառակորդի ոչ ողջամիտ կեցվածքը, ավարտել բանավեճը: Սակայն կարելի է նաև կամակոր հակառակորդին «բռնացնելու», նրան «սանձելու» ևս երկու եղանակ կիրառել:

Առաջին դեպքում թեզիսի [ապացուցման](#) համար անհրաժեշտ [փաստարկները](#) հրամցվում են ցրված, [համատեքստային](#) դատողությունների ձևով, առանձին-առանձին, այնպես, որ հակառակորդը չնկատի դրանց միջև կապն ու փաստարկողի իրական նպատակը: Այդ դեպքում նա կարող է և ընդունել բերված փաստարկները: Դրանից հետո մնում է միայն համադրել ու գուգակցել առանձին փաստարկները, և թեզիսն ապացուցված է: Սակայն այս հնարքը պահանջում է մեծ վարպետություն, վեճն ամբողջությամբ պատկերացնելու և այն պլանավորելու հմտություն ու փորձ, ինչը ոչ բոլորին է տրված:

[2-րդ դասից վերհիշեք, թե ինչ է ապացուցումը:](#)

Մյուս տարբերակը համեմատաբար ավելի դյուրին է ու պարզ: Այն իրականացվում է *անհրաժեշտ դրույթին (A-ին) հակասող դրույթի (ոչ A-ի) առաջադրման եղանակով*: Ընդդիմախոսը, որ որոշել էր ամեն կերպ հակառակվել և հերքել մրցակցի առաջադրած ամեն մի դատողություն, կարող է գլխի չընկնել ու առանց երկար-բարակ մտածելու մերժել նաև այդ դրույթը (*ճիշտ չէ, որ ոչ A*): Իսկ հերքելով ցանկալի

դրույթին հակասող դրույթը՝ նա ակամա կրնդունի մրցակցի համար ցանկալի դրույթը (*ճիշտ չէ, որ ոչ A => A*)¹¹:

Տվյալ հնարքը հիշեցնում է այն դեպքը, երբ փոքր երեխան, կամակորություն անելով և ամեն կերպ հակառակվելով ծնողներին, հրաժարվում է որևէ բան ուտել: Առանձին դեպքերում ծնողը դիմում է խորամանկության. «Հանկարծ ձեռք չտա՛ս սեղանին դրված ուտելիքին, դու այսօր սոված պիտի մնաս...»: Երեխան այս անգամ էլ փորձում է անել հակառակը...

Տիպական մի անեկդոտ: Իսրայելցի և պաղեստինցի քաղաքական գործիչները վիճում են որոշակի տարածքի պատկանելության հարցի շուրջ: Իսրայելցի քաղաքական գործիչը մեղադրանք է ուղղում պաղեստինցի գործընկերոջը.

- Դո՛ւք՝ պաղեստինցիներդ, հազար տարի առաջ այստեղ երեք հարյուր հազար իսրայելցիների եք կոտորել ու անխնա բնաջնջել:

-Բայց հազար տարի առաջ այստեղ պաղեստինցիներ չեն եղել:

-Ահա և այն, ինչը ես ցանկանում էի ապացուցել, - եզրափակում է իսրայելցին:

Այս հնարքի թույլատրելի-անթույլատրելի լինելու կապակցությամբ կան հակասական կարծիքներ: Հարց է առաջանում՝ որքանով է թույլատրելի կամ թույլատրելի՞ է արդյոք վիճողի ոչ անկեղծ լինելը: Գ.Բրուտյանի կարծիքով՝ այդ անազնվությունը հազիվ թե կարելի է արդարացնել հակառակ կողմի անազնվությամբ: «Ստացվում է՝ ով ում կխորամանկի: **Իսկ խորամանկությունը, կեղծավորությունը ամենևին էլ փաստարկման ամենարժեքունելի ուղեկիցները չեն:**

Ի՞նչ եք կարծում՝ խորամանկությունը

¹¹ Կամակոր հակառակորդին բռնացնելու այս հնարքները վերլուծում է նաև Ա. Շոպենհաուերն իր «Էրիստիկական դիալեկտիկա» աշխատության մեջ: Տե՛ս *Шопенгауэр А., Эристика, или Искусство побеждать в спорах.*

Դրա համար էլ բոլոր հիմքերը կան «հակադրության միջոցով փաստարկը» կեղծ փաստարկ համարելու համար» [Брутян Г. А., Очерк теории аргументации, Ер., 1992, էջ 55]: Որոշ հետազոտողներ էլ տվյալ հնարքը համարում են թույլատրելի՝ դրա կիրառությունն արդարացնելով իսկական և ավելի մեծ անարդարության դեմ պայքարելու անհրաժեշտությանը [Поварнин 1990: 94]:

Դժվար է միանշանակ համաձայնել տեսակետներից որևէ մեկի հետ: Թերևս պետք է ընդունել, որ կան թույլատրելի և անթույլատրելի սահմանագծին գտնվող հնարքներ, որոնց թույլատրելիության կամ անթույլատրելիության հարցը պետք է լուծել կոնկրետ իրավիճակներում, կոնկրետ պայմանները հաշվի առնելով:

Այսպիսով, այս դասի ընթացքում Դուք ծանոթացաք՝

- փաստարկողի գործը հեշտացնող և ընդդիմախոսի գործը դժվարացնող մի շարք թույլատրելի հնարքների, որոնք մարտավարական ու «դիրքային» առավելություն բերելով հեղինակին՝ չեն վիրավորում ընդդիմախոսի արժանապատվությունը, չեն խախտում արդյունավետ հաղորդակցման սկզբունքները:

Իմացաք նաև, որ

- գոյություն ունեն «սահմանային» հնարքներ, որոնց գործածությունը որոշ հեղինակներ արդարացնում են ստեղծված պայմաններով, մյուսները սկզբունքորեն մերժում են դրանց թույլատրելիությունը:

Ամրագրեցի՞նք նաև, որ

- այդպիսի հնարքների գործածումը արդարացված կարող է լինել միայն խիստ մարգինալ իրավիճակներում:

կարող է լինել լեգիտիմ փաստարկ:

Էջ: | 167

Վերհիշեք նմանատիպ դեպք Ձեր պրակտիկայից: